

- Antonovych, 1862 – Antonovych V. Moia yspoved. Otvet panu Padalytse, po povodu staty v VII knyzhke «Osnovy»: «Chto ob etom dumat?» y pysma h. Padalytse v X knyzhke [My confession. Reply to Mr. Padalitsa regarding the article in the VII book «Osnova»: «What should we think about this?» and a letter from Mr. Padalitsa in the X book] / *Osnova*. S.-Pb. 1862. Sichen (Ianvar). [XIII]. S. 83-96 [in Russian]
- Berestenko, Shamara, 2012 – Berestenko O. V., Shamara S. O. Natsionalnyi renesans «khlopomaniv» v istorii polsko-ukrainskykh samovyznachen (sotsialno-psykholohichne doslidzhennia) [The national renaissance of «khlopomans» in the history of Polish-Ukrainian self-determination (the social and psychological research)] // *Visnyk Cherkaskoho universytetu*. 2012, № 9 (222). S. 47-61 [in Ukrainian]
- Kovalenko, 2024a – Kovalenko R. Vid khlopomanstva do insurektsii: shliakh Yuzefa Popovskoho [From Khlopomania to insurrection: the path of Józef Popowski] / *Sotsialno-ekonomichnyi i politychnyi rozvytok krain Skhidnoi Yevropy (XVI–XXI st.)*: zb. materialiv Vseukrainskoi naukovoï konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu (m. Uman, 9 travnia 2024 r.). Uman, 2024. S. 71-76 [in Ukrainian]
- Kovalenko, 2024b – Kovalenko R. Khlopomansko-insurhentska techiia u kyivskomu studentskomu polsko-ukrainskomu seredovyshchi [The Khlopoman-insurgent trend in the Polish-Ukrainian student environment of Kyiv] / *Kyiv i kyiany: materialy shchorichnoi nauково-praktychnoi konferentsii*, m. Kyiv, 11-12 lystopada 2024 r. Kyiv. 2024. Vyp. 16. S. 302-310 [in Ukrainian]
- Okarynskyi, 2012 – Okarynskyi V. Formuvannia ukrainoliubnogo napriamku v seredovyshchi nonkonformistskykh techii v ukrainsko-polskomu sotsiokulturnomu prostori (do kintsia 1850-kh rr.) [The formation of a Ukrainian-loving direction in the environment of non-conformist currents in the Ukrainian-Polish socio-cultural space (until the end of the 1850 s)] / *Ukraina–Yevropa–Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Seriia: Istorii, mizhnarodni vidnosyny*. Vyp. 9: Ukraina–Yevropa–Svit: tvorymo istoriiu RAZOM. Ternopil, 2012. S. 35–55 [in Ukrainian]
- Poznanskyi, 1913 – Poznanskyi B. S. Vospomynania (izdanyia «Ukraynskoï zhyzny») [The Memoirs (editions of «Ukraynskaya zhyzn»)]. Moskva. 1913. 68 s. [in Russian].
- Shandra, 2014 – Shandra V. S. Sotsialni ta politychni naslidky dlia Ukrainy polskoho Sichnevoho povstannia 1863 r. [The Social and political consequences for Ukraine of the Polish January Uprising of 1863] / *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2014, № 1. S. 106-119 [in Ukrainian].
- Zemskyi, 2011 – Zemskyi Yu. Polska, rosiiska ta ukrainska elity v zmahanniakh za Pravoberezhnu Ukrainu seredyny XIX stolittia [The Polish, Russian and Ukrainian elites in the competition for Right-Bank Ukraine in the middle of the 19th century]. Khmelnytskyi, 2011. 350 s. [in Ukrainian].
- Syroczyński, 1914 – Syroczyński L. Z przed 50 lat. Wspomnienie b. studenta kijowskiego Uniwersytetu Leona Syroczyńskiego, profesora szkoły politechnicznej we Lwowie. (Drugie, uzupełnione wydanie). Lwow, 1914. 126 s. [in Polish].
- Zdrada, 1983 –Zdrada Je. Popowski Józef (1841–1910), Polski Słownik Biograficzny, t. 27, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1983, s. 622-625 [in Polish].

DOI: 10.31499/2519-2035.12.2025.325585

УДК 94:[327:323.175(=222.5)](5-15)

Оксана МЕМІШ,

orcid.org/0000-0003-1838-4877

*кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри археології та спеціальних галузей
історичної науки Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
(Україна, Черкаси)
Oksana_82@ukr.net*

Алла ЛИСЕНКО,

orcid.org/0000-0002-7354-4071

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та права
Черкаського державного
технологічного університету
(Україна, Черкаси)
topsy-turvy@ukr.net*

«КУРДСЬКЕ ПИТАННЯ» ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В БЛИЗЬКОСХІДНОМУ РЕГІОНІ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНИЙ ВИМІР

Стаття присвячена дослідженню «курдського питання» як ключового фактора впливу на міжнародні відносини в Близькосхідному регіоні з акцентом на його історичний розвиток та сучасний стан. Висвітлено значущість «курдського питання» як одного з ключових факторів, що впливають на міжнародні відносини в Близькосхідному регіоні. Проаналізовано історичний розвиток «курдського питання», його трансформацію в сучасний міжнародний феномен та вплив на геополітичні процеси в регіоні. Розглянуто історичні передумови формування «курдського питання», починаючи з часів Османської імперії, окреслено ключові етапи поділу Курдистану та його геополітичні наслідки, проаналізовано вплив курдського національного руху на стабільність у регіоні та міжнародні відносини. Визначено ключові фактори, що сприяють підвищенню значущості «курдського питання» в сучасному вимірі, зокрема контроль над енергетичними ресурсами, водними запасами та стратегічне положення Курдистану. Вказано, що курдський національний рух на початку XXI ст. трансформувався в неоднорідне і частково радикалізоване явище, з акцентом на партикулярність над інтеграційними прагненнями. Підкреслено важливість «курдського питання» як одного з ключових викликів міжнародних відносин у Близькосхідному регіоні та його вплив на глобальну політику. Доведено, що «курдське питання» більше не є внутрішньою проблемою окремих країн, а перетворилося на міжнародну проблему, вирішення якої потребує співпраці на глобальному рівні з урахуванням інтересів курдів і держав, у яких вони проживають.

Ключові слова: «курдське питання», міжнародні відносини, Близький Схід, історичний розвиток, сучасний вимір, регіональна політика.

Oksana MEMISH,
orcid.org/0000-0003-1838-4877
Candidate of Historical Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Archeology
and Special Branches of Historical Science of Bohdan Khmelnytskyi
National University of Cherkasy
(Ukraine, Cherkasy)
Oksana_82@ukr.net

Alla LYSENKO
orcid.org/0000-0002-7354-4071
Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor of the
Department of History and Law
of Cherkasy State Technological University
(Ukraine, Cherkasy)
topsy-turvy@ukr.net

«KURDISH QUESTION» AS A FACTOR OF INFLUENCE ON INTERNATIONAL RELATIONS IN THE MIDDLE EAST REGION: HISTORICAL DEVELOPMENT AND MODERN DIMENSION

The article deals with the study of the «Kurdish question» as a key factor influencing international relations in the Middle East region with an emphasis on its historical development and current state. The significance of the «Kurdish question» as one of the key factors influencing international relations in the Middle East region is highlighted. The author analyzes the historical development of the «Kurdish question», its transformation into a modern international phenomenon and its impact on geopolitical processes in the region

The historical preconditions for the formation of the «Kurdish question», starting from the Ottoman Empire, are considered, the key stages of the division of Kurdistan and its geopolitical consequences are outlined, the impact of the Kurdish national movement on stability in the region and its international relations is analyzed. The key factors contributing to the increasing importance of the «Kurdish question» in the modern dimension are identified, in particular, control over energy resources, water resources and the strategic position of Kurdistan. It is indicated that the Kurdish national movement in the early twenty-first century was transformed into a heterogeneous and partially radicalized phenomenon, with an emphasis on particularity over integration aspirations.

The importance of the «Kurdish question» as one of the key challenges of international relations in the Middle East region and its impact on global politics is emphasized. It is proved that the «Kurdish question» is no longer an internal problem of individual countries, but has become an international one, the solution of which requires cooperation at the global level, taking into account the interests of the Kurds and the states in which they live. The

geopolitical significance of Kurdistan is due to its location at the strategic intersection of the transportation routes of the Caspian, Persian Gulf and Mediterranean basins. In the future, the resuscitation of the «Silk Road» will strengthen the role of Kurdistan as a link in the Eurasian transport corridor. The energy potential of the region is based on significant oil reserves, which are characterized by high productivity and ease of transportation. Kurdistan's water resources are of key importance to the Middle East. The basins of the Tigris and Euphrates rivers provide water to arid regions, creating a potential for conflict due to the transboundary use of water resources between Turkey, Syria, and Iraq. Control over energy and water resources is an instrument of geopolitical influence. The Kurds have the ability to block or influence oil and gas transportation routes, which contributes to pressure on regional states to find a peaceful solution to the «Kurdish question». These factors contribute to the complexity of this issue and its potential to influence international relations at both the regional and extra-regional levels.

Keywords: «Kurdish question», international relations, Middle East, historical development, modern dimension, regional policy.

Постановка і актуальність проблеми. «Курдське питання» є однією з найбільш складних і багатовимірних проблем сучасної міжнародної політики, яка охоплює питання національної ідентичності, територіальних претензій та етнополітичних конфліктів. Розташування курдів на стику кількох держав – Туреччини, Іраку, Ірану та Сирії – створює геополітичну напруженість, що впливає на стабільність Близькосхідного регіону. З історичної перспективи, становлення курдського руху тісно пов'язане з процесами деколонізації, націоналізму та трансформаціями державних кордонів після Першої світової війни. У сучасних умовах «курдське питання» набуло нових форм, зокрема у контексті боротьби з тероризмом, регіональної безпеки та суперництва великих держав за вплив у регіоні. Незважаючи на значну кількість досліджень, комплексний аналіз історичного розвитку «курдського питання» та його сучасного стану в контексті міжнародних відносин потребує додаткової уваги. Особливо актуальним є вивчення того, як «курдське питання» впливає на регіональну стабільність, політичні альянси та економічні процеси в Близькосхідному регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження «курдського питання» в контексті міжнародних відносин на Близькому Сході активно привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значний масив наукових робіт висвітлює різні аспекти цього явища, включаючи історичне становлення курдського руху, його вплив на регіональну стабільність і взаємини з державами-сусідами. У сучасному англomовному науковому середовищі провідними фахівцями з курдської проблематики є (Gunes, 2021), (Gunter, 2008), (Romano, 2008), (Olson, 2000), (Balci, 2014) та ін.

Системним підходом до вивчення «курдського питання» як комплексного явища характеризується й сучасна вітчизняна історіографія. У площині проблематики даної статті варто виокремити дослідження (Ямпольської, 2023), (Аль-Азаві, 2017), (Сінкевича, 2010), (Попової, 2010), тощо.

Мета статті: дослідження «курдського питання» як ключового фактора впливу на міжнародні відносини в Близькосхідному регіоні з акцентом на його історичний розвиток та сучасний стан.

Виклад основного матеріалу. Курди населяють територію Близького та Середнього Сходу з давніх давен. Налічуючи від 30 до 35 мільйонів осіб, курди переважно проживають на кордонах чотирьох провідних держав Близького та Середнього Сходу: Ірану, Іраку, Сирії та Туреччини, однак їхнє розселення в

цих країнах не є рівномірним. Близько 47 % курдів проживає у Туреччині, близько 32 % – в Ірані, курдів в Іраку нараховується близько 16 %, в Сирії – близько 4 %; 1 % курдів проживає за межами регіону переважно в державах колишнього СРСР. Курди є найбільшою національною меншиною у всіх країнах проживання Близького та Середнього Сходу, за винятком Ірану, де вони поступаються азербайджанцям. Серед курдів відзначається високий природний приріст населення – близько 3 % в рік, що призвело до значного збільшення чисельності курдського етносу за останній час.

Назва «Курдистан» як позначення географічної одиниці виникла в XI-XII століттях за часів правління сельджукського султана Санджара (1118-1157) та спочатку використовувалась для позначення території між сучасним іранським Азербайджаном і Лурістаном. Поняття «Курдистан» не мало і наразі теж не має політичного змісту, так як курдам не вдалося протягом історії створити державне утворення. Відсутність національної держави курдів була обумовлена різними причинами. Так, на думку М. Лазарева, основними інгібіторами на шляху державотворення курдів були повільний процес етногенезу, особливості ландшафту, відсталий рівень розвитку економіки, постійні війни та втручання у життя курдів ззовні (Лазарев, 2012). Саме тому навіть сьогодні термін «Курдистан» має етногеографічне наповнення, а не державно-політичне.

З геополітичної точки зору питання консолідації курдів виникло ще в середині XIX століття, коли перші курдські емірати, з'явившись на близькосхідній арені, заявили про своє право на існування. Міжнародного значення курдське національне питання набуло більше ніж 100 років тому (Сінкевич, 2010), і впродовж всього цього періоду воно стало постійною детермінантою внутрішньополітичного та зовнішньополітичного життя країн, в межах яких проживали курди. На різних етапах історичного розвитку «курдське питання» приймало різні форми боротьби за забезпечення прав і свобод курдів в системі міжнародних регіональних відносин (Olson, 2000). В процесі етногенезу та розвитку національної самосвідомості курдського народу відбувалася конкретизація завдань, форм і методів боротьби.

Серед учених немає єдності у поглядах на питання: чи слід називати підйом національної свідомості серед курдів Ірану, Іраку, Сирії та Туреччини як «курдське питання» або «курдська проблема». Ряд вчених в своїх роботах використовують перший термін (Balci, 2014; Мазур, 2016), під яким розуміють як комплекс викликів, що стоїть перед курдами в країнах, які мають в своєму складі частину етногеографічного Курдистану, так й можливість використання цих викликів як засіб тиску в міжнародних відносинах в регіоні як місцевими гравцями, так і світовими державами.

Окрім використання терміну «питання» стосовно курдів, деякі вчені розглядають останніх як «проблему» (Лазарев, 2012; Гасратян, 1999). Саме на такому визначенні наполягає Давід Романо, обґрунтовуючи це тим, що дії курдів ставлять під загрозу держави, в яких вони живуть, а також інтереси інших сил. «Курдське питання» також є «проблемою» для курдів, які стикаються з відмовою правлячих кіл держав, що поділили між собою Курдистан, надати курдському народу можливість реалізації прав на

самовизначення, а замість цього час від часу здійснюється політика геноциду та дискримінації (Gunter, 2008). Неможливість вирішення «курдського питання» мирними засобами також сприяє зміні риторики стосовно курдів, що призводить до закріплення саме терміну «проблема» щодо курдського руху.

У даній роботі увага зосереджена на курдському факторі, під яким розуміється потенціал «курдського питання» впливати на регіональні відносини та політику інших держав. Без визнання цього потенціалу неможливо скласти адекватне уявлення про особливості сучасного світового політичного процесу. Так, Надер Ентесар наголошує, що курди протягом останнього століття були важливим фактором у розвитку близькосхідної політики як регіональних, так й інших держав, багато хто з яких прагнув заручитися їхньою підтримкою в тих чи інших питаннях (Gunes, 2021). При цьому курдський фактор завжди носив характер нестабільний, заряджений на конфліктність. Як регіональні, так і зовнішні сили частіше за все використовують курдський фактор для дезінтеграції або чинення тиску на країни, які мають в своєму складі частину етногеографічного Курдистану (Вертаев, 2000).

На погляд авторки, категорія «курдський фактор» найбільш повно розкриває характер відносин між курдами та іншими акторами, в яких, з одного боку, курдам відводиться роль об'єкта, а з іншого, надається важіль впливу на країни, де проживає курдська меншина, а також на інших позарегіональних гравців.

Генеза «курдського питання» та його перетворення на міжнародний фактор пройшли два основні історичні етапи. Перший розпочався у 1514 р., коли султан Селім I Явуз переміг шаха Ісмаїла Сефевіда при Чалдирані. З цього часу Курдистан став ареною протистояння Османської імперії та Персії. Курди, перебуваючи під впливом цих імперій, фактично зберігали автономію завдяки географічному положенню та племінній структурі. Курдська державність формувалася всередині суспільства, залишаючись цілісною до подій ХХ ст., коли курдські території були розділені між чотирма державами.

У XVIII-XIX ст. Близький Схід пережив суттєві зміни. Ослаблення Османської імперії, відоме як «східне питання», стимулювало втручання європейських держав. Курди, користуючись слабкістю Туреччини та Ірану, посилили свою активність. У 40-50-х рр. XIX ст. курди вели кровопролитну боротьбу з Туреччиною, яка жорстоко придушила їхній рух і встановила контроль у регіоні.

Наступний етап поділу Курдистану розпочався під час Першої світової війни, яку Османська імперія програла разом із союзниками. Союзні держави Антанти, ще до завершення війни, уклали угоду Сайкса-Піко (серпень 1916 р.), яка передбачала розділ територій Османської імперії. Згідно з угодою, частина Курдистану переходила до проєктованої Вірменії під протекторатом Росії, південний Курдистан – до Англії, а західний – до Франції. 10 серпня 1920 року Севрський договір надав курдам право на автономію в складі Туреччини під контролем Ради Ліги Націй, але ці положення залишилися нереалізованими. Роздроблення курдських земель завершилося Лозаннським договором (24 липня 1923 р.), який скасував право курдів на самовизначення. Найважливішим

питанням стало визначення приналежності Мосульського вілаєту, який у 1925 р. потрапив до складу Іраку. Таким чином, Курдистан був розділений між Туреччиною, Іраном, Сирією та Іраком, що зробило «курдське питання» міжнародною проблемою, яка виходить за межі внутрішньодержавних відносин.

Втручання західних колоніальних держав в справи країн, де проживало курдське населення, значно ускладнило боротьбу курдів за самовизначення і зробило геополітичне становище Курдистану більш вразливим. Відкриття найбільших запасів нафти спочатку в південному Курдистані, а потім й в інших сусідніх регіонах ще більше актуалізувало значення «курдського питання» для позарегіональних акторів особливо в зв'язку з бурхливим піднесенням національно-визвольного руху курдського народу.

У 1920-1930-х роках ХХ ст. на території Туреччини, Іраку та Ірану прокотилася хвиля курдських повстань, головною метою яких було об'єднання всіх курдських земель і створення «Незалежного Курдистану». На жаль, ці розрізнені та непідготовлені виступи зазнали поразки від переважаючих сил місцевих урядів, підтриманих Англією та Францією (Бязров, 2014). Молодий курдський націоналізм і в військовому, і в організаційно-політичному відношенні був занадто слабким та стихійним, щоб протистояти своїм супротивникам.

Принципово новим явищем в курдському націоналізмі в середині ХХ ст. було його організаційно-політичне оформлення. Так, в різних частинах Курдистану з'являлися партії та рухи, які грали помітну роль у справі курдського самовизначення. Серед них варто назвати «Курдську лігу», «Демократичну партію Іранського Курдистану» в Ірані, «Демократичну партію Курдистану», «Патріотичний союз Курдистану» в Іраку, «Демократичну партію Турецького Курдистану» в Туреччині, «Курдську демократичну партію» в Сирії (Лазарев, 1972). Незважаючи на тиск та прагнення центральних урядів інкорпорувати курдів в суспільно-політичне життя Туреччини, Іраку, Ірану та Сирії, серед курдів посилювалася національна свідомість.

Крах колоніальної системи на Близькому та Середньому Сході після Другої світової війни став потужним стимулом для подальшої радикалізації курдського націоналізму в усіх його аспектах. Сила прикладу звільнення від колоніального гніту інших народів суттєво вплинула на суспільну свідомість курдів, яким було відмовлено в праві на самовизначення. Зростання протестних настроїв в курдському суспільстві створило підґрунтя для дозрівання революційної ситуації в усіх частинах розділеного Курдистану. Зазначена тенденція в курдському націоналізмі набула стійкого характеру, стала переважаючою в його політичному житті, наклала відбиток на діяльність більшості старих і новостворених курдських політичних партій.

В останній третині ХХ ст. помітно прискорився процес партійно-політичного розмежування сучасного курдського суспільства. Пріоритетним напрямком стало формування курдських партій, стратегічною метою яких була боротьба за національні права курдів фактично тільки в межах певної держави. Водночас всі без винятку регіональні курдські політичні організації

обов'язково зберігали в своїх програмних документах загальнокурдські мотиви з незмінними закликами до боротьби за об'єднаний та незалежний Курдистан як вищий національний ідеал. Як зазначив зарубіжний курдознавець М. Лазарев, «курдські націоналісти, де б вони не проживали, завжди оперували як «програмою мінімум», так і «програмою-максимум», причому перша була призначена для практичного застосування в конкретній країні, друга ж, втілюючи ідеологію курдизму, слугувала пропагандистським дахом» (Кунаков, 2005).

Українська вчена Л. Ямпольська теж підкреслює подвійний характер курдського національного руху, який відображається в наявності одразу двох тенденцій – партикулярної та інтегральної. З одного боку, курдські лідери зосереджувалися на боротьбі за автономію в курдофонних ареалах Іраку, Туреччини, Сирії, Ірану, а з іншого, вважали в якості пріоритетних завдання загальнокурдського масштабу. Якщо перша (партикулярна) тенденція була обумовлена клановістю та наявністю окремих політичних об'єднань в кожній з чотирьох держав, то друга (інтегральна) складова курдизму, на думку Л. Ямпольської, отримала «поштовх від глобалізаційних процесів і була спрямована на створення спільного транскультурного простору з використанням міжнародних неурядових організацій, телекомунікаційних систем, ЗМІ, що забезпечили нові форми підтримки або тиску на курдські національні проекти і відкрили шлях курдизму на міжнародному рівні» (Ямпольська, 2023).

На межі ХХ-ХХІ століть відбувається активізація національного руху курдів з яскраво вираженим домінуванням вузько партикулярних ідей. Переважання партикулярної тенденції над інтегральною було обумовлено рядом факторів, які впродовж століть гальмували об'єднавчий процес серед курдів. Ці фактори умовно можна поділити на географічні, політичні, економічні та культурні.

Геополітичне становище Курдистану з самого початку створювало несприятливі умови для його розвитку та об'єднання. Перебуваючи на кордоні спочатку двох імперій (Османської та Перської), потім на кордонах чотирьох держав (Сирії, Ірану, Іраку і Туреччини), курди завжди використовувалися як цими державами, так і світовими гравцями з метою досягнення власних інтересів. Так, будь-який виступ курдів в окремій частині Курдистану придушувався військами держави, але, як правило, підтримувався суміжною державою-суперником в регіональній боротьбі за лідерство. Для зовнішніх же сил значення і важливість геополітичного положення Курдистану визначалося не самостійно, а в контексті всього регіону і в рамках кордонів Туреччини, Ірану, Іраку і Сирії. Важливою географічною перешкодою для курдського об'єднання став гірський рельєф місцевості, який обумовив низький рівень комунікації між курдськими меншинами різних держав, ізоляцію деяких курдських регіонів, а також став серйозною перешкодою для етнонаціональної консолідації курдів.

Окремим фактором, який перешкодив об'єднанню курдів, була та й залишається політична роздробленість та відсутність єдиного лідера в процесі

досягнення спільної мети. Більшість курдських партій не можуть домовитися про те, хто стане на чолі об'єднавчого процесу, що заважає здійснити бажання мільйонів курдів. Важливою політичною характеристикою «курдського питання» є наявність пережитків родоплемінного ладу. Так, курди живуть переважно кланами, а владні структури таких утворень залишаються досить корумпованими. Вони не хочуть розлучатися зі своїми привілеями, які можуть втратити у разі політичних і економічних змін.

Збереження племінних пережитків гальмувало також й економічний розвиток відсталих територій курдського етносу. Курдським племінним вождям так і не вдалося виробити єдину загальнокурдську програму розвитку, що призвело до певної ізоляції кожної з частин етногеографічного Курдистану. Економіка курдів довгий час залишалася переважно аграрною, а політика урядів, що поділили Курдистан, була спрямована на гальмування розвитку курдських провінцій, створюючи умови для експлуатації сировинних і людських ресурсів, контролю над відсталими масами курдського населення (Лазарев, 2005).

Сучасний етнічний Курдистан був та й залишається неоднорідним у культурному відношенні. У зв'язку з тим, що курди протягом багатьох століть жили в розділеному географічному просторі, це зумовило вразливість процесу етнонаціональної консолідації курдів. Це призвело до того, що почуття національної єдності вкрай слабо розвинене в курдів, що веде до переважання інтересів окремо взятої групи над інтересами всієї нації. Не сприяє усвідомленню себе як окремої етнічної групи і той факт, що курди говорять на різних діалектах курдської мови (Мосаки, 2005). У конфесійному відношенні етнічний Курдистан також є неоднорідним. З огляду на зазначені вище обставини, можна констатувати, що сучасний етнічний Курдистан не має географічної, економічної, культурної, мовної та релігійної гомогенності. Курдський націоналізм і процес національного формування курдів здійснюється в кожному курдському ареалі їхнього проживання відповідно до специфіки держав, що підкреслює його локальність і партикуляризм.

Висновки. Таким чином, на початку XXI століття курдський національний рух придбав форми неоднорідного та радикалізованого явища, в якому відзначається примат партикулярної складової над інтегральною. Однак, є ряд факторів, які значно підсилюють геополітичну значимість території Курдистану на початку нового століття. Геополітична значимість Курдистану зумовлена його розташуванням на стратегічному перетині транспортних шляхів басейнів Каспію, Перської затоки та Середземного моря. У перспективі реанімація «шовкового шляху» посилить роль Курдистану як сполучної ланки євразійського транспортного коридору. Енергетичний потенціал регіону базується на значних запасах нафти, які вирізняються високою продуктивністю та зручністю транспортування. Водні ресурси Курдистану мають ключове значення для Близького Сходу. Басейни річок Тигру і Євфрату забезпечують водою посушливі регіони, створюючи конфліктний потенціал через транскордонне використання водних ресурсів між Туреччиною, Сирією та Іраком. Контроль над енергетичними та водними ресурсами є інструментом

геополітичного впливу. Курди мають можливість блокувати або впливати на транспортні маршрути нафти і газу, що сприяє тиску на регіональні держави для пошуку мирного врегулювання «курдського питання». Ці фактори обумовлюють складність даного питання та його потенціал впливати на міжнародні відносини як на регіональному, так й позарегіональному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Аль-Азаві, 2017 - Аль-Азаві Х. Еволюція регіональної політики Турецької Республіки: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 252 с.
- Бязров, 2014 - Бязров А. В. Курдский вектор геополитической трансформации на Ближнем Востоке. // *Вестник Северо-Осетинского государственного университета имени Коста Левановича Хетагурова*. 2014. № 4. С. 65-70.
- Вертяев, 2000 - Вертяев. К.В. Курдский вопрос в Турции в 80-90-е годы: политический аспект: дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02. Москва, 2000. 221 с.
- Гасратян, Лазарев, Васильева, 1999 - Гасратян М. А., Лазарев М. С., Васильева Е. И., Мгои Ш. Х., Жигалина, 1999 - Жигалина О.И. История Курдистана. М.: Ин-т востоковедения РАН, 1999. 400с.
- Кунаков, 1999 - Кунаков В. В. Турция и ЕС: проблемы экономической интеграции. Москва: Институт изучения Израиля и Ближнего Востока, 1999. 123 с.
- Лазарев, 1972 - Лазарев. М. С. Курдский вопрос (1891-1917). Москва: Наука, 1972. 472 с.
- Лазарев, 2005 - Лазарев М.С. Курдистан и курдский вопрос (1923-1945 гг.). Москва: Восточная литература, 2005. 310 с.
- Лазарев, 2012 - Лазарев М. С. Национализм на Ближнем Востоке. Лазаревские чтения / отв. ред. О.И. Жигалина. Москва: Институт востоковедения РАН, 2012. С. 35.
- Мазур, 2016 - Мазур О. Перспективы решения курдского вопроса в Сирии. // *Вестник ЗабГУ*. 2016. Т. 22. № 4. С. 84 -93.
- Мосаки 2005 - Мосаки Н. З. Курдистан: ресурсы и политика. Часть II. Москва: Институт востоковедения РАН, Институт Ближнего Востока, 2005. 342 с.
- Сінкевич, Попова, 2010 - Сінкевич Є. Г., Попова С. М. Курдська проблема на рубежі ХХ-ХХІ століть. // *Історичний архів*. 2010. Вип. 4. С. 98-101.
- Ямпольська, 2023 - Ямпольська Л. М. Курдський національний рух у контексті державотворчих процесів Іраку в ХХ – на початку ХХІ ст. // *Development trends in social science in the era of digitalization: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 337-370.
- Balci, 2014 - Balci A. Energized Neighborliness: Relations between Turkey and the Kurdish Regional Government. SETA, 2014. 28 p.
- Gunes, 2021 - Gunes C. The Political Representation of Kurds in Turkey: New Actors and Modes of Participation in a Changing Society. London, UK; New York, NY, USA: I.B. Tauris, 2021. 237 p.
- Gunter, Romano, 2008 - Gunter M., Romano D. The Evolving Solution to the Kurdish Problem in Iraq and Turkey. Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2008. 193 p.
- Olson, 2000 - Olson R. The Kurdish Question and Turkish-Iranian Relations: *From World War I to 1998*. Iranian Studies. Vol. 33, No. 1/2 (Winter - Spring, 2000). P. 266.

REFERENCES

- Al'-Azavi, 2017 - Al'-Azavi KH. Evolyutsiya rehional'noyi polityky Turets'koyi Respubliky [The Evolution of Regional Policy of the Turkish Republic]. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.04 / Kyiv's'kyu natsional'nyy universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv, 2017. 252 s. [in Ukrainian].
- Byazrov, 2014 - Byazrov A.V. Kurdskiy vektor geopoliticheskoy transformatsii na Blizhnem Vostoke [Kurdish vector of geopolitical transformation in the Middle East.]. // *Vestnik Severo-Osetinskogo gosudarstvennogo universiteta imeni Kosta Levanovicha Khetagurova*. 2014. № 4. S. 65-70 [in Russian].
- Vertyayev, 2000 - Vertyayev. K.V. Kurdskiy vopros v Turtsii v 80-90-ye gody: politicheskiy aspekt [The Kurdish question in Turkey in the 80-90s: political aspect]. dis. ... kand. polit. nauk: 23.00.02. Moskva, 2000. 221 s. [in Russian].
- Gasratyan, Lazarev, Vasil'yeva, 1999 - Gasratyan M.A., Lazarev M.S., Vasil'yeva Ye.I., Mgoi SH.KH., Zhigalina, 1999 - Zhigalina O.I. Istoriya Kurdistana. [History of Kurdistan]. M.: In-t vostokovedeniya RAN, 1999. 400 s. [in Russian].
- Kunakov, 1999 - Kunakov V.V. Turtsiya i YES: problemy ekonomicheskoy integratsii [Turkey and the EU: Problems of Economic Integration]. Moskva: Institut izucheniya Izrailiya i Blizhnego Vostoka, 1999. 123 s. [in Russian].
- Lazarev, 1972 - Lazarev. M.S. Kurdskiy vopros (1891-1917) [The Kurdish Question (1891-1917)]. Moskva: Nauka, 1972. 472 s. [in Russian].

- Lazarev, 2005 - Lazarev M.S. Kurdistan i kurdskiy vopros (1923-1945 gg.) [Kurdistan and the Kurdish Question (1923-1945)]. Moskva: Vostochnaya literatura, 2005. 310 s. [in Russian].
- Lazarev, 2012 - Lazarev M.S. Natsionalizm na Blizhnem Vostoke [Nationalism in the Middle East]. Lazarevskiyе chteniya / otv. red. O.I. Zhigalina. Moskva: Institut vostokovedeniya RAN, 2012. S. 35 [in Russian].
- Mazur, 2016 - Mazur O. Perspektivy resheniya kurdsogo voprosa v Sirii [Prospects for resolving the Kurdish issue in Syria]. Vestnik ZabGU. 2016. T. 22. № 4. S. 84-93 [in Russian].
- Mosaki 2005 - Mosaki N.Z. Kurdistan: resursy i politika [Kurdistan: resources and policy.]. Chast' II. Moskva: Institut vostokovedeniya RAN, Institut Blizhnego Vostoka, 2005. 342 s. [in Russian].
- Sinkevych, Popova, 2010 - Sinkevych YE. H., Popova S. M. Kurds'ka problema na rubezhi XX-XXI stolit' [The Kurdish problem at the turn of the 20th-21st centuries.]. *Istorychnyy arkhiv*. 2010. Vyp. 4. S. 98-101 [in Ukrainian].
- Yampol's'ka, 2023 - Yampol's'ka L.M. Kurds'kyi natsional'nyy rukh u konteksti derzhavotvorchykh protsesiv Iraku v XX – na pochatku XXI st. [Kurdish national movement in the context of state-building processes in Iraq in the 20th - early 21st centuries]. *Development trends in social science in the era of digitalization: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 337-370 [in Ukrainian].
- Balci, 2014 - Balci A. Energized Neighborliness: Relations between Turkey and the Kurdish Regional Government. SETA, 2014. 28 p.[in English].
- Gunes, 2021 - Gunes C. The Political Representation of Kurds in Turkey: New Actors and Modes of Participation in a Changing Society. London, UK; New York, NY, USA: I.B. Tauris, 2021. 237 p. [in English].
- Gunter, Romano, 2008 - Gunter M., Romano D. The Evolving Solution to the Kurdish Problem in Iraq and Turkey. Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2008. 193 p. [in English].
- Olson, 2000 - Olson R. The Kurdish Question and Turkish-Iranian Relations: From World War I to 1998. *Iranian Studies*. Vol. 33, No. 1/2 (Winter - Spring, 2000). P. 266 [in English]

DOI: 10.31499/2519-2035.12.2025.325588

УДК 94(6)«1960/1969»-044.247](045)

Зінаїда СВЯЩЕНКО,

orcid.org/0000-0001-5845-3115

*докторка історичних наук, професорка кафедри
всесвітньої історії та методик навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
(Україна, Умань)
szv09@meta.ua*

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В АФРИЦІ У 1960-ТІ РР.

Стаття присвячена дослідженню інтеграційних процесів в Африці у 1960-ті рр., як складової загальноафриканських інтеграційних процесів ХХ – початку ХХІ ст. З'ясовано, що спільність цілей національно-визвольної боротьби, усвідомлення доленосного значення консолідації політичних зусиль й економічна необхідність підштовхнули африканських лідерів до пошуку шляхів об'єднання. Наголошується, що загальноконтинентального правового формату ідея африканської єдності починає набувати у 1950-ті – 1960-ті роки, важливими віхами на її шляху стали Конференції незалежних держав Африки та Конференції африканських народів. Активізація інтеграційних процесів в Африці 1960-х рр., пояснюється отриманням незалежності африканськими країнами у 60-х рр. ХХ ст. і посиленням інтеграційних процесів у світі. Акцентовано увагу на тому, що непересічною подією для подальшої історії інтеграційних процесів на всьому африканському континенті стало створення Організації Африканської Єдності. Саме з 60-х рр. ХХ ст. приймалися визначальні рішення для поглиблення інтеграції на африканському континенті. Інтеграція вважалась дієвим механізмом подолання як соціально-економічних проблем так і політичних, серед яких головна мета – позбавитись залежності від колишніх метрополій.

Ключові слова: *Африка, національно-визвольний рух, незалежність, інтеграційні процеси, Конференції незалежних держав Африки, Конференції африканських народів, Організація Африканської Єдності.*

Zinaida SVIASHCHENKO,
orcid.org/0000-0001-5845-3115

*Doctor of Historical Sciences,
Professor of the World History*